

SLOVENC I U SARAJEVU I ŠKOLSTVU BOSNE I HERCEGOVINE DO SREDINE XX. STOLJEĆA

Mujo Košić

Slovinci su kroz stoljeća svoje burne historije odlazili u svijet iz različitih razloga i povoda. Ako izuzmemo pripadnike franjevačkog reda, prvi Slovenci koji su došli u Bosnu i Hercegovinu bili su vojnici, dobrovoljci u Bosanskohercegovačkom ustanku 1875. i kao pripadnici austrougarske vojske, koja je 1878. godine okupirala Bosnu i Hercegovinu.

Na vijest o *Nevesinjskoj buni*, a opijeni idejom ujedinjenja južnih Slavena oko Srbije kao balkanskog Pijemonta, u ustaničke redove stizali su i Slovenci.¹ Krajem jula 1875. godine, Miroslav Hubmajer, tada 24-godišnji tipograf iz Ljubljane, napustio je rad u *Bumbergovoj štampariji*, kupio oružje i stupio u ustaničku jedinicu u manastiru Duzi, kraj Trebinja. Ubrzo potom su u Hercegovinu stizali i drugi: Anton Sušnik, Karel Simonič, Janko Stibil, Zalar i Mährzthal, a u Bosansku krajinu: Aleksandar Toman, Viktor Merlak, Janez Mejač, Valentin Česen, A. Kovačić, M. Zaplotnik i Pogačnik. Neki od njih su bili komandiri četa čak i u ustaničkom odredu Petra Karađorđevića (Mrkonjića), a Hubmajer je, nakon napuštanja Hercegovine, na *Jamničkoj skupštini* u decembru 1875., bio izabran za glavnog ustaničkog komandanta u sjeverozapadnoj Bosni.

1 Do otrježenja Slovenaca od opijenosti hejslavenstvom je došlo tek prilikom velikosrpske mitingaške *ponude kruha i soli* usred Ljubljane, a konačno nakon što su ulicama slovenskih gradova zatutnjali tenkovi JNA, 1991. godine.

Svi oni su sudjelovali u većem broju borbi protiv regularnih jedinica turske vojske, ali i u paljenju i pljačkanju bošnjačkih sela u Hercegovini, a pogotovo u Potkozarju i dolinama Une i Sane. Opljačkanu imovinu, na stotine grla sitne i krupne stoke, prebacivali su u Austriju ustaničkim porodicama smještenim u Hrvatskoj, uz granicu Bosne. Nakon neuspjelog vojnog pohoda na Bosansku Kostajnicu, 20. januara 1876. godine, Hubmajer je ubrzo napustio Bosnu i otišao u Srbiju, gdje je sudjelovao u Srpsko-turskom ratu i dobio čin artiljerijskog potporučnika srpske vojske.²

U austrougarskoj okupacionoj vojsci, koja se, krajem jula 1878. godine, uz pratnju ranije pripremljenog okupacionog aparata i na desetine novinara, sručila na Bosnu i Hercegovinu, od 150.000 vojnika, bilo je i oko 20.000 Slovenaca, vojnika i oficira. Njihove vojne operacije u Bosni i Hercegovini slovenska je javnost pratila sa napregnutom pažnjom. Vijesti o pobjedama carsko-kraljevske vojske pod komandom generala Josipa Filipovića, kod Banje Luke, Varcar-Vakufa, Jajca, Travnika, Mostara, Doboja, Maglaja i Žepča, a osobito

2 Hubmajer je bio stanovnik Sarajeva. Naime, nakon što se u Beogradu oženio Marijom Herzig, kćerkom nekadašnjeg apotekara u donjoj Čemaluša ulici, koja je naslijedila očevu imovinu, doselili su se u Sarajevo početkom 1896. godine. Hubmajer je stupio u uredništvo lista *Nada* i bio stalni saradnik.

osvajanje glavnog grada Bosne, Sarajeva, 19. augusta, u Sloveniji su primljene sa velikim zadovoljstvom i oduševljenjem. A vijesti o austrougarskom slamanju otpora Bošnjaka u Livnu i Ključu, zatim o zaposjedanju Podvizda, Vrnograča, Bužima i Velike Kladuše, od 10. do 20. oktobra 1878. godine, pozdravljene su sa velikim oduševljenjem i olakšanjem.³

Čak je i Josip Stritar, slovenski književnik, koji je na ustanak u Bosni i Hercegovini 1875. progovorio kritikom slovenskih političkih nazora i kod svojih zemljaka pokušao probuditi sućut pišući o stradanju Bosanaca, prihvatio okupaciju kao korak ka ujedinjenju Južnih Slovena pod žezlom Monarhije.

Samo dvojica Slovenaca su javno izražavali svoje negodovanje prema austrougarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine. Bili su to Henrik Tuma, poznati publicist i javni radnik, koji je u to vrijeme bio učitelj u Postojni, i Frano Masljo Podlimbarski, poznati književnik.

Kao svi osvajači, i Slovenci su smatrali da na Bosnu i Hercegovinu imaju pravo oni koji su je vojskom osvojili. Gurani ekonomskim interesima svoje trgovačko-industrijske buržoazije, na okupiranu Bosnu i Hercegovinu gledali su kao na novo tržište, gradilište, izvor sirovina, nove mogućnosti zapošljavanja i sticanja profita.

Nakon okupacije, u Bosnu i Hercegovinu, pogotovo u Sarajevo i druge veće gradove, iz Slovenije dolaze u prvom redu akademski obrazovani građani: pravници, inženjeri, ljekari, veterinari, arhitekti, profesori, slikari, učitelji. Njih okupaciona vlast raspoređuje po državnim službama kao više činovnike i po raznim ustanovama kao službenike i rukovodioce.

Veći priliv Slovenaca zabilježen je od 1905. godine. Među njima je bilo sve više zanatlija, trgovaca, ugostitelja, industrijskih radnika – u rudarstvu, metalskoj i grafičkoj industriji i građevinarstvu. Prema podacima iz popisa

3 O ovome opširnije vidjeti u slovenskim novinama *Slovenac* i *Slovenski narod*, brojevi od 29. jula do 24. oktobra 1878. godine. Na sličan način su se i Bošnjaci upoznali sa Slovenijom; kao pripadnici vojnih formacija Osmanskog carstva, upadali su od XV. do XVII. stoljeća duboko u slovensku teritoriju, čak do Koruške, paleći sela, pljačkajući stoku, a žene i djecu su odvodili u ropstvo.

stanovništva Bosne i Hercegovine 1895. godine, iz Kranjske je u Bosni i Hercegovini bilo 2.589 stanovnika, a prema popisu iz 1910. godine, slovenskim jezikom kao maternjim je govorilo 3.108 stanovnika, od toga u Sarajevu 1.181.

Najveći broj Slovenaca zaposlenih u Bosni i Hercegovini je zabilježen je 1919. godine – ravno 3.500. Njihov broj opada s vremenom velike svjetske ekonomske krize i općeg privrednog zaostajanja 1929. godine. Međutim, kako je kriza prevazilažena, tako se i broj Slovenaca povećavao, pa su 1940. godine u Bosni i Hercegovini radila 2.463 Slovenaca. Njihova struktura, prema zanimanjima i profesijama, bila je sljedeća: 29 profesora, inženjera, pravnika, ljekara i učitelja; 272 činovnika; 114 zanatlija, trgovaca i privatnih namještenika; 850 ugostiteljskih i trgovačkih radnika i namještenika, policajaca, služitelja i kućnih pomoćnica; 800 industrijskih radnika i majstora i 398 zidara, tesara i kamenorezaca.⁴

Došavši u Bosnu i Hercegovinu, Slovenci su se vremenom, svojom obrazovanošću, predanošću u državnoj službi, poštenjem i marljivošću, nametnuli domicilnom stanovništvu, pa i Bošnjacima, do jučer ratnim protivnicima, koji ih sve više prihvataju sa simpatijama. Posebno je cijenjena radinost, kulturno ophođenje i miroljubivost Slovenaca. Tome su doprinijeli kako Slovenci koji su živjeli u Bosni i Hercegovini i posebno u Sarajevu, tako i oni koji su dolazili u posjete ili su ovdje kraće boravili. Navest ćemo samo nekoliko primjera.

Josip Unterlugauer je bio jedan od najcjenjenijih Slovenaca u Bosni i Hercegovini posljednjih decenija 19. stoljeća. Došao je u Bosnu kao vojni ljekar jedne pukovnije okupacione vojske. Ostao je i započeo posao ljekara u Okružnoj bolnici u Banjoj Luci. Odatle je, u istom svojstvu, došao u Sarajevo 1882. godine, da bi dvije godine kasnije bio postavljen za sanitetskog savjetnika, a 1886. za načelnika sanitetskog odsjeka Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu. Na tom mjestu je radio do 1900. godine, kad je, zbog bolesti, penzioniran. Posjetio je gotovo sva veća mjesta i kasabe u zemlji – od

4 Martel, Telatko, Marjan, *Slovenci u Sarajevu*, *Narodno jedinstvo*, god. 23, br. 57 (17. juli 1940.), str. 2, br. 59 (24. juli 1940.), str. 3.

Cazina do Stoca, od Bijeljine do Gacka, u kojima je, u saradnji sa upravama okruga i općina, formirao prve općinske i kotarske bolnice i organizirao prevenciju od brojnih zaraznih bolesti i epidemija. Najzaslužniji je za razvoj i organizaciju ukupne sanitetske i zdravstvene službe u Bosni i Hercegovini.⁵

Vrlo ugledan je bio i Anton Stebel, Slovenac iz Trsta, koji je došao u Sarajevo 1887. godine. Bio je jedan od prvih školovanih majstora kamenorezaca. Njegovo djelo su oltari u Sarajevskoj katedrali i katoličkoj crkvi u Novom Sarajevu, kao i tri monumentalne glave iznad ulaza u *Austro-ugarsku banku* (danas *BOR banka d.d.*).⁶

Veliku popularnost je uživao Franjo Selak. Više godina je uređivao listove *Bosnische Post* i *Sarajevoer Tagblatt*, a sam je izdavao i uređivao sedmičnik *Stimmen aus Bosnien*. Govorio je više jezika. Pisao je članke o slovenskoj i hrvatskoj književnosti. Poznata je njegova opširna rasprava o djelima fra Grge Martića. Umro je u Zagrebu 9. juna 1906., u 60. godini života.

Simpatije prema Slovencima je, svojim odnosom prema Bošnjacima i svojom životnom filozofijom, pobudio Anton Aškerc, vodeći pjesnik slovenskog realizma. Aškerc se upoznao s Bošnjacima na putovanjima po Balkanu i prilikom boravka u Bosni i Sarajevu, osamdesetih godina 19. stoljeća. U pjesmi *Sopòtnik*, on se obraća muslimanima sljedećim riječima:

*Govori le govori,
tovàriš no' moj!
Ne veš kak mi prija
prekrasni govor tvoj.
Kak smelo turban pestri
na glavi ti sedi!
Oblèka slikovita
baš divno ti stoji.
Zdaj noge graciozno
prekrižal si... lepò!
Še čibuk dragi v usta,
pa kadiva takò!*

5 J. Unterlugauer je umro u Grazu u septembru 1902. godine

6 A. Stebel je umro u Sarajevu u aprilu 1917., u 53. godini.

*Z obraza že ti čitam
da muslim ti si vnét.
Jeruzalem je – Mekka
vzor je tvoj Muhammed.
Govòri oj govòri,
premili jezik tvoj!
Kaj meni Mekka tvoja
kaj meni turban tvoj!
Tvoj jezik moj je jezik,
čuj me, prijatelj ti!
Slovanska sva si brata,
ej, jedne smo krvi!*

Ivana Kobilca, prva značajnija slovenska slikarica, živjela je i radila u Sarajevu od 1897. do 1906. godine. Pod njenim vodstvom je osnovan klub likovnih umjetnika sa imenom *Sarajevoer Maler Club*. U njemu se okupljalo i po desetak istaknutih stranih slikara. Ivana je svoje motive našla u prirodi i među običnim gradskim i seoskim svijetom: cvijeće, kahvedžije, starci, djeca, hamali. Slikala je pejzaže, žanr prizore s folklornim motivima iz Bosne, portrete, alegorijske kompozicije, mrtve prirode, ilustracije za list *Nada* i u publikaciji *Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild* (u svesci *Bosnien und Herzegovina*). Među njene najbolje radove spadaju *Kavedžija* i *Portretna studija*. Najpoznatiji njezin rad su velike zidne slike u Sjemenišnoj crkvi, a među njima dvije velike kompozicije iz života Ćirila i Metoda. U istom stilu je izradila i sliku *Isus na Maslinskoj gori*, na zidu *Evangelističke crkve* (danas zgrada *Akademije likovnih umjetnosti* u Sarajevu).

Ocjenjujući Ivanin značaj za slikarstvo Bosne i Hercegovine, Đoko Mazalić je, povodom pete godišnjice njene smrti, zapisao: "Ovdje se po prvi put počela da razvija slikarska umjetnost svjetskog sadržaja koja je imala uticaj na razvoj domaćih talenata".⁷

Slovinci su po dolasku u Sarajevo razvili bogat kulturni život. Prvo slovensko udruženje bilo je *Slovensko omizje*, koje je osnovano u Sarajevu 1897. godine. Njegovi osnivači i

7 Mazalić, Đoko. *Kobiljca Ivana, zaboravljena sarajevska slikarka, Večernja pošta*, god. 12, br. 3.179 (13. januar 1932.), str. 2-3.

višegodišnji članovi uprave su bili profesori Emilijan Lilek i Martin Bedžanič. Udruženje nije javno nastupalo. Sastajali su se u raznim ugostiteljskim objektima, gdje su imali rezerviran sto, na kome su držali slovenske novine i časopise. Na Skupštini *Omizja*, održanoj početkom novembra 1909. godine, usvojen je zaključak da se ono konstituirao kao javno društvo, što je i učinjeno izradom pravila društva sa imenom *Slovenski klub*.

Konstituirajuća skupština *Slovenskog kluba* je održana 5. 11. 1910. godine, kad su u Upravni odbor izabrani dr. Ferdo Preindl, predsjednik, Matija Valpotič, potpredsjednik, Josip Steindl, blagajnik, Stipo Knežević, tajnik, Anto Peterlin, arhivar, a za članove Borko Bergant, O. Stojnič i D. Janež. U Nadzorni odbor su izabrani Anton Pezdirc i Andrej Smodiš.

Slovenski klub, čiji su članovi prvih decenija djelovanja bili isključivo akademski obrazovani Slovenci, bio je žarište slovenske kulture i obrazovanja. Imao je bogato opremljenu biblioteku i čitaonicu, hor, orkestar i dramsku sekciju. Priređivali su kulturne programe, društvene kulturne večeri i zabave, nastupajući u vlastitim prostorijama, crkvama, školama, Narodnom pozorištu i Narodnom univerzitetu u Sarajevu. Prihodi od nastupa su korišteni kako za potrebe *Kluba* tako i za stipendiranje nadarenih učenika i u humanitarne svrhe. *Klub* je između dva svjetska rata imao i dobro organiziranu *Slovensku kreditnu zadrugu*, kojom je rukovodio R. Elsner, čuveni sarajevski trgovac.

Budući da su izvan *Slovenskog kluba* bili Slovenci radnici, oni su osnovali svoje društvo sa imenom *Delavsko kulturno društvo Cankar*. Osnivačka skupština je održana 8. aprila 1934. godine. Tom prilikom su izabrani upravni i nadzorni odbor te predsjednik i sekretar *Društva*, Josip Pastorek, knjigovezački majstor, i Marjan Telatko, visokokvalificirani metalni majstor. Društvene prostorije su bile u Radničkom domu, gdje su održavane probe pjevačkog zbora, orkestra i dramske sekcije, organizirane kulturne večeri, priredbe i predavanja. Tu je bila smještena biblioteka i čitaonica.

Delavsko kulturno društvo Cankar je izdavalo svoja glasila. Prvi list, sa imenom *Naša misel*, izlazio je 1935. godine, a list sa imenom *Zora* od

1937. do 1940. godine. Uređivao ih je Marjan Telatko, najsvestraniji član Društva. U njima su objavljivane vijesti i napisi o aktivnostima Uprave i sekcija Društva, o saradnji sa drugim društvima, o časopisima i knjigama objavljenim u Bosni i Hercegovini i Sloveniji, originalni književni prilozi članova Društva i slovenskih književnika te prikazi časopisa i knjiga objavljenih u Sloveniji.

Josip Pastorek, osim što je bio predsjednik *DKD Cankar* od osnivanja do zabrane rada u januaru 1941. godine, bio je predstavnik Radničke komore Drinske banovine. Dao je veliki doprinos radu Banovinskog odbora za stručne produžene škole, kojih je od 1936. do 1941. godine bilo od 28 do 30. U Sarajevu su bile četiri takve škole; u Trgovačkoj, Tehničkoj i Ženskoj zanatskoj srednjoj školi i u Petoj narodnoj osnovnoj školi. U njima su se osposobljavali učenici-šegrti, većinom za metalska, tekstilna, trgovačko-ugostiteljska, krojačka, kožarska i druga slična zanimanja. Tokom 1936. godine ove škole je pohađalo 3.383 učenika.

U uslovima Drugog svjetskog rata, slovenska kulturna društva nisu djelovala. Biblioteka *Slovenskog kluba* je dijelom uništena, a dijelom su knjige raznesene, dok su iz biblioteke *DKD Cankar* knjige djelimično spašene. Nakon oslobođenja zemlje, obnovljen je rad društva *Cankar*, koje od juna 1945. godine nosi ime *Radničko kulturno društvo Cankar*. Prestalo je sa radom 1950. godine. Najveći ugled i poštovanje u Sarajevu i čitavoj Bosni i Hercegovini su imali Slovenci koji su radili u prosvjeti – učitelji, nastavnici, profesori, školski upravitelji, prosvjetni inspektori i savjetnici.

Neposredno nakon okupacije Bosne i Hercegovine, austrougarska uprava je otpočela rad na otvaranju državnih osnovnih i srednjih škola. Osnovne škole su imale općeobrazovni karakter sa dvojakim zadatkom: da školuju djecu školskog uzrasta i da opismenjavaju odraslo nepismeno stanovništvo. U početku su nosile naziv opće pučke škole i narodne osnovne škole. Otvarane su u naseljima u kojima su za to postojali sljedeći uslovi: potreban broj djece, školska zgrada ili kuća podesna za školu i učitelj. Prva dva uslova je ispunjavala većina kotarskih

i općinskih središta, pa i neke seoske općine. Osnovni problem u otvaranju državnih škola bio je nedostatak kvalificiranih učitelja.

Zato je prvi učiteljski kadar osiguran iz reda demobiliziranih vojnika-podoficira koji su znali bosanski jezik i završili neki razred učiteljske škole ili su završili neku drugu srednju školu i bili zainteresirani za učiteljski poziv. Ipak, najveći broj prosvjetnog kadra Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu osigurala je iz raznih dijelova Monarhije, prvenstveno iz Hrvatske i Slovenije. Njihovu stručnost, sposobnost i političko vladanje su prethodno strogo provjeravali organi vlasti.

U narodne osnovne škole je došlo više učitelja Slovenaca, koji su u njima radili po više decenija kao pomoćni, namjesni ili definitivni (stalni) učitelji. Neki od njih su bili uspješni školski upravnici i direktori, a najistaknutiji su postajali okružni i kotarski školski nadzornici, inspektori i savjetnici u prosvjetnim odjelima Zemaljske vlade u Sarajevu.

Tako je za prvog učitelja i školskog upravitelja Narodne osnovne škole u Vrnograču, u kotaru Cazin, otvorene 1880./81. školske godine, bio postavljen učitelj Franc, demobilizirani potporučnik austrougarske vojske iz obližnjeg garnizona u Glini. Svečano su ga dočekali Ibro Pehlić i Đuro Radić, načelnik i podnačelnik seoske općine, i smjestili u kuću Osman-age Balagića, čiji je trgovački magacin općinska vlast preuredila u školsku učionicu. Učitelj je iz Gline dovezao školski pribor i zemljovid Austro-Ugarske.

Zahvaljujući Francovoj upornosti i poduzimljivosti, školu je, nakon otvorenog otpora roditelja, započelo pohađati 30 đaka, a već u augustu 1881. godine je dovršena izgradnja prve školske zgrade. Imala je dvije velike i osunčane učionice, stan za učitelja u prizemlju, a na spratu kancelarije seoske općine i žandarmerijske stanice.

Učitelj Vinko Reš je započeo svoj prosvjetni rad 1886. godine kao namjesni učitelj u Pučkoj osnovnoj školi u Svilaju, kotar Derventa, gdje je ostao do 1889., kad je imenovan za upravitelja Osnovne škole u Zenici. Od 1891. je radio kao učitelj u Fojnici, a od 1893. je prešao u Osnovnu školu u Potočanima, kotarska ispostava Odžak.

U njoj je od 1909. godine bio upravitelj. Zajedno sa suprugom Marijom, učiteljicom, ostao je u ovoj školi sve do 1915. godine.

Osim nastavnog rada sa učenicima i odraslima, Vinko Reš je bio čuven po svom radu u školskom vrtu i predavanjima o unapređenju poljoprivrede i seoskog gospodarstva, koja je organizirao u školi i čitaonici.

Slovenac Mihajlo Rajh je, od juna 1883., bio privremeni učitelj u Narodnoj osnovnoj školi u Skočiću, zbornički kotar, zatim nadstojnik Preparandijskog konvikta u Sarajevu, 1886. Od augusta 1888. godine je bio definitivni učitelj u Osnovnoj školi u Odžaku, u kojoj je bio upravitelj od 1894. do 1900. godine. Od tada pa sve do 1918. godine je bio učitelj i školski upravitelj u Narodnoj osnovnoj školi u Gabeli. I on je bio čuven po raznovrsnim predavanjima i tečajevima iz gospodarstva. Ocjenjujući rad učitelja Rajha, okružni školski nadzornik u Mostaru Josip Matela, u julu 1910., piše: "Istaći valja marljiv rad oko uređivanja školskog vrta (28 duluma), racionalno i praktično upućivanje školske mladeži u poljskoj privredi i promicanju gospodarstva u školskom području". Istu ocjenu o učitelju Rajhu je potvrdio i Sulejman Mursel, okružni školski nadzornik u Mostaru, 1915. godine.

Mihajlo Rajh je radio kao učitelj i upravitelj punih 36 godina. Penzioniran je tek krajem aprila 1919. godine.

Učitelj Andrija Čekada je bio jedan od najistaknutijih prosvjetnih radnika. Rodio se 1867. godine u Dolenju, ljubljanska oblast. Završio je srednju školu u Kastvu i Koprju, gdje je i maturirao 1886. godine. Budući da je imao smisla za jezike, savladao je dobro njemački i talijanski. Prije dolaska u Bosnu i Hercegovinu, bio je učitelj u Sežani, Lipi i Slivju, do 1892. godine.

Učiteljevanje u Bosni i Hercegovini je započeo 1892./93. godine u Narodnoj osnovnoj školi u Žeravcu, kotar Derventa, zatim 1893. u Busovači, 1894. u Posušju, od 1899. u Donjem Vakufu, od 1903. do 1911. je u Kreševu, do 1913. u Nemili i, konačno, od 1913. do 1920. godine u Ostrošcu, kotar Konjic.

U svim mjestima, uz obrazovni i odgojni rad sa učenicima, držao je niz predavanja i

kurseva iz oblasti poljoprivrede i domaćinstva. Od Zemaljske vlade u Sarajevu je, 1904. godine, dobio novčanu nagradu za razvoj svilogojstva, a školske 1906./07. je dobio pohvalu kao uspješan nastavnik.

Ocjenjujući rad učitelja i upravitelja Čekade, Edhem Mulabdić, okružni školski nadzornik, u februaru 1912. je zapisao: "Moralno vladanje nastavnika je bez svakog pogovora, a kao nastavnik u školi je izvanredno revan i savjestan". Istog mišljenja je bio i školski okružni nadzornik S. Mursel, koji je, u oktobru 1915., u osobnik učitelja Čekade zapisao: "Iako opterećen brigom o muhadžirima u Ostrošcu, vrlo je uspješan nastavnik, korektnog političkog i moralnog vladanja".

Andrija Čekada je bio i izuzetan roditelj. Sa suprugom Angelom, s kojom se vjenčao u Kreševu 1894. godine, imao je šestero djece: Čedomila (rođen 1896.), Nedu (1898.), Smiljana (1902.), Vladimira (1905.), Častislava-Alojzija (1907.) i Milivoja-Daniela (1909.). Oni su tako odgojeni da su postali uspješni prosvjetni radnici, vjeroučitelji, publicisti i vjerski dostojanstvenici.

Andrija Čekada je penzioniran u septembru 1920. godine, nakon 34 godine prosvjetnoga rada, od toga 28 godina u Bosni i Hercegovini.

Učitelj Teodor Šenica (Senica), započeo je prosvjetni rad 1901. godine kao pomoćni učitelj Narodne osnovne škole u Prnjavoru. Zatim je premještan u Široki Brijeg, Blagaj i Vlasenicu, u kojima radi do 1905. godine. Kao definitivni učitelj je radio u Gradcu kod Stoca od 1906. do 1911., od 1912. do 1918. u Narodnoj osnovnoj školi u Trebižatu, a od 1919. godine u Čapljini. U svim mjestima je bio poznat i po vanškolskom radu, u školskom vrtu i opismenjavanju odraslih.

Među istaknute prosvjetne radnike ubraja se i Antun Plohl. Rodio se 1863. godine u mjestu Senik, srez Ptuj. U školstvu Bosne i Hercegovine je bio pune 33 godine. Prvo je, od 1886. do 1892. godine, službovao kao pomoćni učitelj u Novom Selu i Komušini, kotar Tešanj, zatim u Fojnici, Sarajevu i Bijeljini. Od 1899. pa sve do 1908. je radio kao nastavnik u trgovačkim školama u Livnu i Mostaru. U Trgovačkoj školi u Mostaru je, od 1902. godine, predavao njemački jezik,

trgovačko dopisivanje, zemljopis i historiju. Istovremeno je, u upravi Okružne oblasti u Mostaru, obavljao poslove referenta za školstvo. Kao školski nadzornik (okružni i kotarski), radio je u Tuzli od 1908. do 1910. godine, Sarajevu od 1910. do 1915. godine i u Bihaću od 1916. do 1919. godine. Nakon vrlo pozitivnih ocjena o Plohlovom nastavničkom i inspektorskom radu, koje je početkom februara 1918. godine zapisao zemaljski školski nadzornik Pogačnik (daje veliki poznavalac savremene pedagoške literature i školskog zakonodavstva), za Antunom Plohlom je *zalandarala* etiketa podržavanja austrijskog obrazovnog sistema i dinastije Habzburga te prikrivenog protivnika Srba, pa ga je nova vlast Kraljevine SHS penzionirala 1. jula 1919. godine. To je pravdano navodnom Plohlovom bolešću.

Nastavnik Josip Novak, rođen 1. 1. 1896. godine u Sv. Mohoru kraj Rogaške Slatine, bio je od 1922. godine stalni učitelj u Osnovnoj školi u Velikoj Obarskoj, a naredne godine u Osnovnoj školi u Bijeljini, a uoporedo je radio kao nastavnik gimnastike u bijeljinskoj gimnaziji. Početkom novembra 1924. godine je premješten za nastavnika gimnastike u realnu gimnaziju u Varaždinu, odakle je, na vlastiti zahtjev, ponovo došao u Bosnu 1935. godine, u Državnu realnu gimnaziju u Banjoj Luci.

Učiteljica Eleonora Josipa Dolenc, nakon što je završila djevojačku školu u Zavodu *Ursulinki* u Ljubljani i, 1916. godine, jednogodišnji tečaj muzike u *Muzičkoj školi* u Zagrebu, došla je u Bosnu i Hercegovinu u septembru 1932. godine. Radila je do 1939. kao nastavnica pjevanja u privatnoj Ženskoj građanskoj školi *Sestara Milosrdnica* u Brčkom i u Građanskoj školi u Tuzli.

Kao učiteljice u Bosni i Hercegovini su radile sestre Bergant. Rezika (Terezija) Bergant je rođena 1906. godine u Semiču, kraj Črnomelja. Nakon što je završila višu djevojačku i žensku učiteljsku školu 1926. godine, započela je rad u osnovnoj školi u Zavodu *Sv. Augustina* u Sarajevu, zatim u Osnovnoj školi *Sestara milosrdnica* u Tuzli. Ponovo je premještena u Sarajevo, pa je od 1936. godine postavljena za upraviteljicu osnovne škole u Zavodu *Sv. Josipa*. Radni vijek je završila 1939. godine u Tuzli. Ocjenjujući

njen rad, oblasni školski nadzornici su isticali da je učiteljica Rezika savjesna, uzorna, vrlo pedantna i u potpunosti predana svom poslu te da sa učenicima postupa ozbiljno i roditeljski blago. Njena sestra Anica Bergant, rođena 1913. godine u Semiču, završila je građansku školu trgovačkog smjera i učiteljsku školu u Zavodu Sv. Josipa u Sarajevu. Na dužnost učiteljice stupila je početkom septembra 1934. godine u Narodnoj osnovnoj školi u Breškama, a naredne godine u školi u Zavodu *Kćeri Božje ljubavi* u Breškama, u tuzlanskom kotaru. Ocjenjujući i njen prosvjetni rad, školski nadzornici su redovno isticali da ga obavlja sa najboljim uspjehom i požrtvovanjem.

Učitelj Urlep Ivan (Janko, Hans) je radio u bosanskim školama pune 33 godine. Učiteljski rad je započeo 3. januara 1895. godine u Osnovnoj školi *Bolesničkog i potpornog društva* u Sarajevu, zatim, od 1902. do 1918., u osnovnoj školi sa njemačkim nastavnim jezikom. Penzioniran je 1928. godine kao nastavnik u Muškoj građanskoj školi trgovačkog smjera.

Ocjenjujući njegov rad, školski nadzornik A. Plohl je, u julu 1914., istakao: «Modernu pedagogiju vrlo revno prati te je postigao solidnu spremu. Uzgojni i nastavno-metodički postupak mu je vrlo dobar, sa djecom opći kao dobar otac», a Komisija za ocjenjivanje činovnika Sarajevske oblasti mu, krajem aprila 1926., daje ocjenu *odličan* za 1925. godinu.

Ivan Urlep je rođen 23. decembra 1871. godine u mjestu Jelovec-Makole, kraj Slovenske Bistrice. Učiteljsku školu i jednogodišnji tečaj za građanske škole je završio u Mariboru 1892./1893. godine. U Mariboru je, 1894. godine, položio ispit osposobljenosti za samostalno vršenje učiteljskog zvanja u narodnim školama sa njemačkim i slovenskim nastavnim jezikom položio, a za bosanski nastavni jezik u Sarajevu 1901. godine. Sa suprugom Katarinom Ludvig, s kojom se vjenčao 1907. godine, imao je kćerku Mariju, koja je u Sarajevu završila osnovnu školu, gimnaziju i trgovačku akademiju.

Najveći broj Slovenaca profesora započeli su svoju prosvjetnu aktivnost u Velikoj klasičnoj gimnaziji u Sarajevu. Profesor Rajko Perušek je bio prvi, radio je od 1880. do 1882. godine, kad je

premješten u Sloveniju. U školskom izvještaju za 1881. godinu, Perušek je štampao svoju raspravu pod naslovom *De scholiorum Bernensium origine et actoribus, argumento et indole*.

Ostali profesori su se zapošljavali ovim redom: Jakov Žnidaršič, od 1882. do smrti 1903. godine; Ivan Seunik, od 1882. do smrti u Dubrovniku 18. marta 1904. godine; Martin Bedžanič, prvi put od 1882. do 1893. godine, kad je premješten za profesora Velike gimnazije u Mostaru, u kojoj je 1896. postavljen za direktora, a 1900. godine dolazi ponovo u Sarajevo, gdje je imenovan za direktora Gimnazije. Tu dužnost je revnosno obavljao do 1910., kad je postavljen za inspektora srednjih škola u Bosni i Hercegovini. Punu 31 godinu je radio na razvoju i unapređenju bosanskohercegovačkog školstva.

Martin Bedžanič je rođen u Središću 8. 11. 1855. godine. Gimnaziju je pohađao u Varaždinu i Mariboru, a klasičnu filologiju studirao je u Gracu od 1875. do 1879. godine. Stručnim priložima je saradivao u *Školskom vjestniku* (1905.) i *Nastavnom vjestniku* (1903., 1907., 1908., 1914./15.-1916./17.), gdje je objavio i odgovore na kritike svog grčko-hrvatskog *Rječnika Homerovih pjesama* (objavljenog u Zagrebu 1901. godine).

Jakov Žnidaršič je rođen 1847. godine. Završio je Filozofski fakultet u Beču 1871., a ispite za samostalni rad profesora fizike i matematike u školama sa slovenskim i njemačkim nastavnim jezikom je položio 1878. godine. Prije dolaska u Bosnu, radio je od 1871. do 1882. godine u nekoliko mjesta Monarhije, a najduže u Grazu.

Profesori Bedžanič, Seunik i Žnidaršič su objavili zapažene priloge u *Izvještajima Velike gimnazije*. Posebno su značajne Seunikove rasprave: *Vögel des Trebević*, *Narodno nazivlje bilja*, *Narodna imena ptica u Bosni i Hercegovini* i *Blagajeva maslinica*.

I prirodopisna zbirka u Velikoj gimnaziji je Seunikovo je djelo.

Školske 1883./84. godine u gimnaziju dolaze također izuzetni profesori Josip Pravdič i Emilijan Lilek.

Josip Pravdič je rođen 1844. godine u mjestu Hrastovec, u srezu Ptuj. Studirao je na Filozofskom fakultetu u Gracu od 1866. do 1868. i u Beču do 1869. godine. Do dolaska u Sarajevo

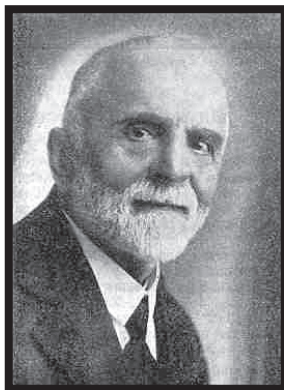
je, od 1870., radio kao gimnazijski profesor u Sloveniji. U Gimnaziji u Sarajevu je započeo rad kao suplent 24. 10. 1883., a kao stalni nastavnik i profesor od 1890/1891. godine. Radio je u Gimnaziji do smrti, 1909. godine, dakle punih 26 godina.

Profesor Pravdič je bio brižan otac. Imao je četvero djece, tri sina: Josipa, Ota i Alojza, i kćerku Klotildu.

O profesoru Emilijanu Lileku, koji je radio u Sarajevu od 1883. do 1902. godine, svjedoči obilje podataka, sjećanja njegovih učenika i njegova pisana djela-članci, studije i udžbenici. Bio je profesor historije i geografije u Velikoj gimnaziji i Šerijatskoj sudačkoj školi, u kojima je obrazovao i odgojio niz generacija učenika.

Emilijan Lilek je rođen 18. oktobra 1851. godine u Gornjoj Voličini, kraj Lenarta. Završio je Filozofski fakultet u Grazu 1877., a na istom fakultetu je studirao francuski i njemački jezik od 1878. do 1879. godine. Do dolaska u Bosnu, radio je kao suplent u Velikoj gimnaziji u Bačkom Novom Mestu, zatim u gimnazijama u Grazu i Ljubljani. Njemački jezik je poznao gotovo kao maternji slovenski, a veoma dobro je govorio engleski i francuski. Ispit iz bosanskog jezika kao nastavnog je položio 1883. godine. Inače, ovaj vrlo težak ispit se polagao najčešće pred komisijom u kojoj su bili čuveni profesori dr. Jagić i dr. Miler.

U Velikoj gimnaziji u Sarajevu je započeo kao suplent 7. 10. 1883. godine, kao nastavnik je radio od augusta 1884., a od 27. 12. 1889. kao profesor. Iz Sarajeva je premješten u Zadar, a onda u Celje. Penzioniran je 1924. godine, nakon 50 godina rada.

Emilijan Lilek

Na Međunarodnom srednjoškolskom kongresu u Parizu 1900. godine, Lilek je zastupao bosanskohercegovačko srednje školstvo i bio biran za potpredsjednika Kongresa. Tu je izložio referat o srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini od turskog doba do 1900. godine. Na tada priređenoj prigodnoj izložbi, Bosanska zemaljska vlada je dobila zlatnu medalju za školstvo.

Lileku je bilo povjereno da 1901. godine napiše udžbenik historije srednjeg vijeka za više razrede srednjih škola u Bosni i Hercegovini. Budući da je u njemu obradio historiju svih slavenskih naroda, udžbenik nije štampan. Ipak, Lilek je napisao nekoliko udžbenika historije srednjeg vijeka za učenike nižih i viših razreda srednjih škola u Bosni i Hercegovini, Dalmaciji i Istri, koji su prihvaćeni i štampani u više izdanja. Također, napisao je niz naučnih studija iz historije i geografije i polemičkih spisa na slovenskom, njemačkom i engleskom jeziku, koje je objavio u raznim domaćim i stranim časopisima.

Evo naslova nekoliko Lilekovih naučnih radova: *Iz društvenog i državnog ustrojstva Bosne i Hercegovine u srednjem vijeku*, *Riznica porodice Hranići*, *Božji sudovi (ordalia) i porotnici (conjuratores) u Bosni i Hercegovini*, *Vjerske starine iz Bosne i Hercegovine*, *Ženidba i udadba u Bosni i Hercegovini*, *Bilješke o zadružnim i gospodarskim prilikama u Bosni i Hercegovini*.

Povodom Lilekovog 80. rođendana, 1931. godine, njegov učenik iz Šerijatske sudačke škole Ali Riza ef. Prohić, koji je tada bio umirovljeni vrhovni šerijatski sudija i sam 64-godišnjak, napisao je svom profesoru: "Ja Vas nisam zaboravio, niti ikada mogu zaboraviti. Tokom toliko godina sve se rasplinjuje i odlazi u zaborav, samo dobra djela i ljudsko postupanje ostaju u uspomeni i sijaju na nebu kao zvijezde".

Emilijan Lilek je umro u Celju 19. februara 1939. godine.

Školske 1885/86. godine u Veliku gimnaziju u Sarajevu su došla dvojica također čuvenih profesora, Davorin Nemanič i Josip Novak.

Davorin Nemanič, rođen je 1850. godine u Rosalnici, srez Črnomelj. Završio je Filozofski fakultet u Beču 1876. godine. Do dolaska u

Sarajevo je radio od septembra 1877. godine u gimnazijama u Gorici i Pazinu. Od 5. februara 1885. do 1900. godine je bio direktor Velike gimnazije u Sarajevu, kad je imenovan za nadzornika srednjih škola u Bosni i Hercegovini. Predavao je njemački jezik i u Maloj realnoj gimnaziji u Sarajevu 1906./07. školske godine. Penzioniran je 1910. godine.

Nemanič se bavio istraživanjem čakavštine, staroslavenske književnosti i bosanskoga jezika. U djelu *Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild*, napisao je prilog *O jeziku u Bosni i Hercegovini*.

Profesor Nemanič je imao brojnu obitelj, sinove Milana, Cirila, Metoda i Antona i kćerke Mariju i Ernestu.

Josip Novak je u Velikoj gimnaziji radio u tri perioda, prvi put do 1908. godine, drugi put od 1910. do 1924. godine, kad je penzioniran, a treći put 1929./30. školske godine, kao honorarni profesor. U periodu od 1908. do 1910. godine bio je direktor Gimnazije u Tuzli. U prosvjetnoj službi u Bosni i Hercegovini je proveo 40 godina, od čega 37 kao profesor latinskog, grčkog i njemačkog jezika i tri godine kao direktor. Za svoj doprinos školstvu Bosne i Hercegovine, 1924. godine je odlikovan *Ordenom sv. Save IV. reda*.

Josip Novak je rođen 8. aprila 1854. godine u Sv. Rupertu, u srezu Celje. Gimnaziju je završio u Novom Mestu i Ljubljani 1876., a filozofski fakultet u Beču i Gracu 1882. Prosvjetni rad je započeo u *Terezijanumu* u Beču i privatnim školama, do 1884. godine. U Velikoj gimnaziji u Sarajevu je položio zakletvu 18. septembra 1885. i radio kao suplent, zatim pravi učitelj i od 1888. kao profesor.

Bio je jedan od najomiljenijih i najboljih profesora u Bosni i Hercegovini. O tome svjedoče zabilješke direktora gimnazije I. Kovačevića, koji je u Novakovom osobniku, sredinom jula 1916., zapisao: "Novak je vrstan profesor, a uz to vanredno savjestan i marljiv. U zboru i kod mladeži radi, prijatna općenja i plemenita srca, uživa velike simpatije. Vladanje mu je u svakom pogledu uzorno".

A Milan Ćuković, Novakov učenik (kasnije kolega i direktor), objavio je u sarajevskom listu *Večernja pošta*, 1. novembra 1929.

godine, članak o tome kako su đaci gledali na svoje profesore: "Žnidaršić – poznat pod popularnim imenom Šunto (Schinder), bio je najstroži matematičar; Bedžanića smo smatrali najsposobnijim filologom; dobrota i ljubav prema đacima nadmašivala je sva svojstva prof. Novaka. Najučenijim profesorom smatrali smo Lileka, historičara: zna sve – bila je naša ocjena o njemu".

I Novak je pisao stručne i pedagoške rasprave. Najpoznatija je rasprava pod naslovom *Domaći i školski odgoj*, objavljena u *Izvještaju Gimnazije* 1900. godine.

Novak se, nakon smrti prve supruge, s kojom je imao kćerku Anicu i sina Josipa, u jesen 1923. godine oženio učiteljicom Karolom Fišer. Umro je u Sarajevu 26. 12. 1934. godine. Supruga Karola je tada postavljena za učiteljicu Ženske građanske škole u Sarajevu.

Do 1941. godine su u Velikoj klasičnoj gimnaziji u Sarajevu radili su još sljedeći profesori Slovenci: Rajmund Čuček, od 1886. do 1888. godine, kad je premješten u Dubrovnik; Fran Herga, od 1908. do 1914. i Petar Holeček, od 1910. do 1915. godine. Holeček je prešao u Realnu gimnaziju u Mostaru, u kojoj je radio do 1919. godine, kad je premješten u Gimnaziju u Ptuj. Profesor Franjo Poljanec je radio od 1926. do 1932. godine, kad je premješten u Zagreb. A Milan Jaklič, profesor fiskulture, radio je u gimnaziji od 1929. do 1941. godine.

U Velikoj realnoj gimnaziji u Sarajevu (osnovanoj 1. 9. 1905. godine pod imenom Mala realna gimnazija, od 1909./10. školske godine Velika realna gimnazija *Franjo Josip*, od 1922. Druga gimnazija, a od 1929. godine Druga muška realna gimnazija), radilo je nekoliko Slovenaca profesora. Novak Vladimir, profesor gimnastike, radio je od 1910. do januara 1911., kad je premješten u Realnu gimnaziju u Mostaru, u kojoj je radio do penzioniranja 1913. godine, a profesor Rajh Alojz (Slavko) radio je od 1914. do 1918. godine. Dr. Ignjat Fludernik, radio je od 1909. do 1927. godine; Kadunc Franc, od 1919. do 1922. godine i Kovačić dr. Maks, od 1940. do 1945. godine. Jedno je, kao honorarni profesor, radio i Josip Novak.

Profesor Alojz (Slavko) Rajh je rođen 1883. godine, u mjestu Gomilsko, srez Ptuj. Završio je

gimnaziju 1904., a Filozofski fakultet u Gracu 1908. godine. Nakon rada u gimnazijama u Mostaru i Tuzli, prešao je u Realnu gimnaziju u Sarajevu, gdje je radio u toku Prvog svjetskog rata. Odatle je, na vlastiti zahtjev, premješten u novembru 1919. godine u Celje, gdje je bio direktor Gimnazije.

Dr. Ignjac Fludernik je rođen 18. aprila 1884. godine u Ljubnom, u mariborskoj oblasti. Završio je veliku gimnaziju u Celju i Mariboru 1903. godine. Studirao je filozofski fakultet u Grazu, Pragu i Innsbrucku od 1904. do 1908. Postao je profesor germanistike i klasične filologije. Doktorat je položio 28. maja 1910. u Innsbrucku. U Grazu je položio ispit iz srpskohrvatskog jezika kao nastavnog i školskog jezika.⁸

U Sarajevu, u Velikoj realnoj gimnaziji *Franjo Josip*, položio je zakletvu 1909. godine, gdje je radio kao suplent i prvi učitelj od 1912., a zatim kao profesor njemačkog, latinskog i grčkog jezika do 1927. godine. Tada je premješten u Maribor. Ustovremeno je, kao honorarni profesor, povremeno predavao njemački jezik u Tehničkoj školi (od 1900. do 1912. godine), zatim u Ženskoj gimnaziji, dvije godine, i Gazi Husrevbegovoj medresi, godinu.

Profesor Fludernik je bio strastveni lovac i ribar. Bio je jedan od osnivača Saveza lovačkih društava Bosne i Hercegovine (1924. godine) i Ribarskog društva Bosne i Hercegovine. Zajedno sa Zdravkom Talerom, osnovao je i pokrenuo list *Športski ribar* (od 1928. do 1941. godine izlazio pod imenom *Ribarski list Bosne i Hercegovine*) i bio član redakcije i korektor. Napisao je i u listu objavio veći broj članaka. U znak priznanja, proglašen je 1930. godine za počasnog člana Ribarskog društva Bosne i Hercegovine.

Ignjac Fludernik je bio i brižan roditelj. Sa suprugom Marijom Draksl je imao sinove Cirila i Ernesta i kćerke Anu i Otiliju.

Profesor Franc Kadunc je rođen 1882. godine u Šmarju, u okrugu Ljubljana. Nakon srednje škole, završio je filozofski fakultet u Pragu i Beču 1909. godine. Nastupio je kao suplent u Velikoj realnoj gimnaziji u Banjoj Luci 2. februara 1910.

⁸ Naziv bosanski jezik je ukinut 1907. godine, a jezik u Bosni i Hercegovini je nazvan srpsko-hrvatski.

godine, a zatim kao profesor njemačkog jezika i klasične filologije u gimnazijama u Tuzli (od 1911. do 1914.) i Mostaru (od 1914. do 1918.).

Iako se vodio kao profesor Mostarske gimnazije, početkom Prvog svjetskog rata je mobiliziran u austrougarsku vojsku i bio na raznim frontovima i u borbama do kraja 1917. godine. Od januara 1918. do septembra 1919. godine je ponovo radio u gimnaziji u Mostaru, kad je prešao u Sarajevo, gdje je ostao do 19. oktobra 1922. godine. Tada je premješten u Gacko, gdje je imenovan za direktora tek osnovane Gimnazije, a zatim u Derventu, također za direktora gimnazije. Nakon 16 godina prosvjetnog rada u Bosni i Hercegovini, premješten je za direktora Ženske učiteljske škole u Mariboru.

Kadunc je bio vrlo omiljen i cijenjen profesor, vrstan organizator prosvjetnog rada u svim sredinama u kojima je radio. Posebnu pažnju je poklanjao otvaranju đачkih i nastavničkih biblioteka i brizi za siromašnije đake. Njegovim zalaganjem, u Gacku je izgrađen đачki konvikt. U čitaonicama je organizirao i sam držao predavanja građanima. Pisao je i objavljivao članke u službenom listu *Narodno jedinstvo* u Sarajevu.

Profesor Kadunc je imao dva sina, Rastislava i Vladimira.

Dr. Maks Kovačić je rođen 13. septembra 1892. godine u učiteljskoj porodici, u mjestu Sv. Trojica, u mariborskoj oblasti. Gimnaziju je završio u Mariboru, a studij germanistike i slavistike u Pragu i Grazu. Doktorsku disertaciju *Otmica kod Južnih Slavena*, za koju su recenzije napisali čuveni slavisti dr. M. Murko i dr. R. Nahtigal, predao je i uspješno odbranio, u junu 1915. godine, na Filozofskom fakultetu u Grazu. Njegova disertacija je značajna za Bosnu i Hercegovinu sa književnog, pravnog i etnografskog gledišta.

Kovačić je radio kao profesor Gimnazije u Mariboru do 1932. godine, u Ministarstvu prosvjete Kraljevine Jugoslavije 1933. godine, a zatim u Ptuju kao direktor Gimnazije. Penzioniran je u septembru 1938. pod sumnjom da širi komunističke ideje.

Reaktiviran je 1940. godine, kad je imenovan za profesora gimnazije u Sarajevu. Ilegalno

je djelovao u grupi Valtera Perića. Uhapšen je 23., a na pet godina robije osuđen 25. marta 1945. godine. Sa posljednjom grupom Sarajlija antifašista koje su ustaše osudile, transportiran je i ubijen 2. ili 3. aprila u Slavanskom Brodu ili u Jasenovcu.

Profesor Kovačić je imao bogatu biblioteku sa gotovo 14.000 svezaka, u kojoj je bilo 11.767 originalnih djela na slovenskom jeziku i 2.115 prijevoda. Između ostalih, u biblioteci je bilo i prvo izdanje Prešernove *Poezije* iz 1847. godine te gotovo sva godišta slovenskih književnih časopisa. Iz oblasti gimnastike, kojom se on sa oduševljenjem bavio, imao je 2.763 djela iz 19. i s početka 20. stoljeća.

Najveći broj knjiga Kovačićeve biblioteke priključen je fondu Narodne biblioteke Bosne i Hercegovine. Bio je tu i jedan primjerak njegove doktorske disertacije. Nažalost, izgorjele su u barbarskom bombardiranju zgrade Vijećnice sa srpskih položaja u augustu 1992. godine.⁹ Osim ovih Slovenaca, kao profesori u drugim gimnazijama u Bosni i Hercegovini su radili: u Realnoj gimnaziji u Tuzli Jošt Anton, profesor prirodopisa, od 1925. do 1929. godine, i Viktor Paternoster, profesor latinskog i njemačkog jezika, od 1909. do 1913. godine; u Gimnaziji u Banjoj Luci su radili Janko Kotnik, 1913./14. i 1919./20. školske godine, Viktor Paternoster, od 1914. do smrti 19. decembra 1917. godine, Drobne Rudolf, profesor njemačkog i latinskog jezika, od 1925. do 1927., Josip Novak, profesor gimnastike, od 1935. godine i profesor Vimpolšek; u Mostarskoj gimnaziji su radili Alojz (Slavko) Rajh, od 1910. do 1913. godine, Novak Vladimir, od 1910. do 1913., Petar Holeček, 1917./18., i Ivan Dolenc, od 1932. godine.

Slovinci profesori su radili kao profesori i u srednjim stručnim, trgovačkim i tehničkim školama i Trgovačkoj akademiji u Sarajevu. U Šerijatskoj sudačkoj školi, osim Lileka, radili su Janko i Ivan Seunik, od 1895. do 1904. godine; u Zemaljskoj zanatlijskoj školi, ing. Dragutin Steinmec, kao direktor od 1911. do 1916. godine, i Karlo Steinmec, 1919./20. i 1927./28. godine. U Tehničkoj školi su radili Alojz (Slavko) Rajh,

⁹ R. Drljić, Uspomeni dra Maksa Kovačića-profesora, str. 210.-213.

kao honorarni profesor njemačkog jezika, od 1913. do 1916. godine; Karlo Steinmec je bio angažiran kao vanredni profesor enciklopedije strojarstva, mašinskog crtanja i termodinamike 1919./20. i 1927./28. godine; Ignjac Fludernik, kao vanredni profesor njemačkog jezika, od 1900. do 1912. godine; Ivan Knotek, kao stalni profesor klimaktologije i čuvanja šuma, od 1891. do 1906. godine.

Među najpoznatije profesore tehničke škole i među značajnije arhitekate koji su djelovali u Sarajevu pred *Drugi svjetski rat*, ubraja se Dušan Grabrijan. Rođen u Ložu 1899. godine, učenik čuvenog Plečnika, nakon završenih studija u Ljubljani provodi izvjesno vrijeme na *Ecole des Breaux* u Parizu, a od 1930. do 1945. godine je radio kao profesor *Državne tehničke škole* u Sarajevu. Krajem 1945. postaje profesor *Tehničkog fakulteta* u Ljubljani, gdje je ostao do smrti 1952. godine.

Počeci Grabrijanovog teoretskog pristupa građevinskom nasljeđu u Bosni vezani su za njegov pedagoški rad. U razdoblju od 1935. do 1942. godine on u dnevnoj štampi i po raznim časopisima iznosi svoja gledanja, usmjerena prvenstveno na aktuelnu problematiku odnosa staro-novo u arhitekturi i urbanizmu. Napisao je devet knjiga i 73 članka i studije. Njegov stav prema bosansko-orijentalnom građevinskom nasljeđu okreće se prvenstveno prema unutrašnjem smislu te arhitekture, prema njenim humanim i prostorno-plastičnim kvalitetima, stapajući prošlost, sadašnjost i budućnost u nerazdvojivu cjelinu čovjekove sudbine. Decenijima su bosansko-hercegovački arhitekti, s poštovanjem i ponosom, isticali da im je Grabrijan prvi otkrio veliko blago arhitektonskog nasljeđa Bosne.

Članci o aktuelnoj problematici izgradnje Sarajeva, orijentacija po pitanjima njegove urbanizacije i regulacije te načinu rješavanja pojedinih urbanističko-arhitektonskih zadataka i konkretnih objekata koje je trebalo graditi, predstavljaju izazovni dio Grabrijanovog opusa. On polemički uporno suprotstavlja svoja mišljenja prijedlozima i usvojenim rješenjima, te stavovima žirija.

Posebnu, također vrlo zanimljivu grupu njegovih radova, predstavljaju članci teoretsko-

pedagoškog karaktera, koji su najvećim dijelom objavljeni u časopisu *Tehničar* (izlazio u Beogradu od 1935. godine). U njima Grabrijan, na popularan način, interpretira tada najsavremenije postavke arhitektonske teorije. Preko ovih članaka savremena shvatanja arhitekture u Beču i Parizu postajala su dostupna svakom srednjotehničaru, napose njegovim učenicima. Njih je Grabrijan učio da misle. A upravo je to ono najveličanstvenije što se iz rada i djela jednog pedagoga može očekivati.

Iz Grabrijanovog opsežnog, bogatog i raznovrsnog naučno-publicističkog rada, ovdje podsjećam na sljedeće knjige: *Arhitektura Bosne i put u savremeno* (sa J. Neidhardtom), *Makedonska kuća ili prijelaz stare orijentalne u savremenu europsku kuću*, *Kako je nastajala naša sodobna hiša* i *Jože Plečnik in njegova šola*.

Treba još istaći da je Grabrijan između dva rata bio član *DKD Cankar*, a na obnoviteljskoj skupštini ovoga društva, održanoj 20. VII. 1945. godine u *Radničkom domu* u Sarajevu, izabran je za predsjednika upravnog odbora Društva.

U Državnoj trgovačkoj akademiji u Sarajevu, osim Alojza (Slavka) Rajha, koji je radio kao profesor njemačkog jezika od 1914. do 1916. godine, radili su: Pavel Urankar, kao profesor historije i njemačkog jezika, 1930./31. školske godine, kad je premješten u Tehničku školu u Ljubljani, i Mihael Primc, kao stalni profesor, od 1928. do 1942. godine.

Mihael Primc je rođen je 27. septembra 1901. godine u Vrbici, općina Novo Mesto. Završio je realnu gimnaziju u Gorici i Novom Mestu 1922., a Filozofski fakultet u Ljubljani 1928. godine. Odmah je započeo raditi u Trgovačkoj akademiji kao suplent, a nakon položenog profesorskog ispita u Beogradu 1931. godine, kao profesor njemačkog jezika i književnosti. Bio je podjednako cijenjen među redovnim učenicima i privatistima, kojima je predavao u večernjoj školi.

Sa suprugom Alojzijom Eiletz, s kojom se vjenčao u Sarajevu 1930. godine, imao je kćerke Mariju Lujzu i Marijetu.

Nekoliko Slovenaca profesora radilo je u Nadbiskupskoj velikoj gimnaziji sa đačkim sjemeništem u Travniku. Najčuveniji su:

Aleksandar P. Hoffer, od 1882. do 1914. godine; Franjo Ksav. Slavić, od 1882. do 1899. i od 1908. do 1909. godine; Tomo Lempl, od 1885. do 1901. godine; Franjo Umnik, od 1900. do 1909. godine; Erik Brandis, od 1884. do 1908. godine, i Ivan Ev. Pittman, od 1824. do 1899., koji je više godina bio ministar kolegija i zamjenik rektora Sjemeništa.

Aleksandar P. Hoffer je bio direktor Gimnazije i Sjemeništa, a ujedno je predavao historiju, zemljopis i filozofiju. Rođen je 25. februara 1839. godine u selu Kot, kraj Slovenske Bistrice. Završio je Teološki fakultet u Innsbrucku, a prije dolaska u Travnik je radio u više mjesta u Češkoj i Austriji. U Travniku je do ljeta 1887. bio prvi superior, a zatim je kao vicerektor preuzeo izgradnju gimnazijske zgrade. Od 1889. do 1902. godine je bio školski nadstojnik, a od 1902. do 1908. godine po drugi put ravnatelj Sjemeništa. Osnovao je sjemenišnu arheološku zbirku (rimski novci, nadgrobni spomenici, bosanski predmeti iz vremena banova i kraljeva, noviji radovi bosanske manufakture i industrije, bosanske tkanine). Gotovo sa upornošću školovanog arheologa i s posebnim zanimanjem, vršio je arheološka iskopavanja u okolini Travnika i istraživao i proučavao prošlost Bosne.

Svoje naučne radove o raznim temama objavljivao je u *Školskom vjestniku*, *Vrhbosni*, a najviše u *Glasniku Zemaljskog muzeja* (u godištima: 1893., 1895., 1897. i 1901.). Najznačajniji su: *Rimski natpis iz Fazlića*, *Nalazišta rimskih starina u travničkom kotaru*, *Položaj nekih mjesta u povelji kralja Sigismunda od godine 1426.*, *Zlato i druge rude u travničkom kotaru* i *Stara crkva u Bukovici kod Travnika*.

Franjo Ksav. Slavić je radio u Sjemeništu kao generalni prefekt, vicerektor i rektor, kao nadstojnik nauka i profesor maternjeg jezika. Od 1900. do 1907. godine bio je rektor Katoličkog teološkog učilišta u Sarajevu. Umro je u Travniku 2. marta 1909. godine.

Tomo Lempl je živio i radio u Sjemeništu punih 16 godina. Jedno vrijeme, od 1885. do 1886. godine, bio je nadstojnik (generalni prefekt) Sjemeništa.

Franjo Umnik, iako je u Gimnaziji i Sjemeništu proveo devet godina, ne spominje se

u *Travničkoj spomenici* jer jr napustio franjevački red, a nije sačuvan ni njegov osobnik (personalni dosje).

Erik Brandis je rođen 8. aprila 1824. godine u Betnavi, kraj Maribora, u grofovskoj porodici. Nakon završene osnovne škole i gimnazije, studirao je pravo i teologiju u Insbrucku i postao teolog i profesor prirodnih nauka. Radio je u Beču, Zagrebu i Bratislavi, a od 1884. do 1908. godine u Travniku kao profesor botanike i fizike.

Brandis je bio prvi botaničar koji je stalno boravio u Bosni i Hercegovini. Temeljito je proučio floru Travnika i okoline, a radi prirodopisnih istraživanja je više puta proputovao Bosnom i Hercegovinom. Najviše je biljario po Vlašiću i Bjelašnici i otkrio mnogo do tada u Bosni nepoznatih biljnih vrsta i zanimljivih endema.

Izuzetno zanimanje je pokazivao i za kukce, puževe i zmije te rudno bogatstvo Bosne i Hercegovine. Izmjenjivao je duplikate svojih zbirki i saradivao s uglednim botaničarima svoga doba. Brižljivo je popunjavao zbirku prirodopisnog kabineta Travničke gimnazije, koju je formirao 1884. godine. Njegove zbirke sadržavaju desetke hiljada različitih prirodnina i dragocjen su naučni i dokumentacijski materijal za proučavanje živog svijeta Bosne i Hercegovine. Osobitu dragocjenost i vrijednost čini njegov herbar s 13.000 biljaka, od čega je oko 2.000 s područja Bosne i Hercegovine.

Od više naučnih radova koje je objavio u stranim i domaćim časopisima, navest ćemo samo tri: *Beitrag zur Flora von Bosnien und der angrenzenden Herzegovina*, *Botanische Beiträge zur Flora von Travnik* i *Kleopteri u srednjoj Bosni*.

Umro je u Travniku 3. 1. 1921. godine.

Slovinci prosvjetni radnici su u Bosni i Hercegovini ostavili snažan, neizbrisiv pečat na čitave generacije učenika u Sarajevu, Tuzli, Mostaru, Bihaću, Travniku, Livnu, Gacku, Bijeljini i drugim bosanskohercegovačkim gradovima i manjim mjestima. Jedno vrijeme, sve do četrdesetih godina XX. stoljeća, nije bilo nijednog poznatijeg intelektualca u Bosni

i Hercegovini, a da mu neko od Slovenaca nije bio učitelj, nastavnik ili profesor. Navest ćemo neke koji su zauzimali vodeća mjesta u školstvu, sudstvu, medicini, publicistici, književnosti, politici, skupštinama i upravi Bosne i Hercegovine i Kraljevine Jugoslavije: dr. Nikola i dr. Mihovil Mandić, Šćepan i Vasilj Grđić, Ivan Miličević, Osman Nuri Hadžić, dr. Savo Ljubibratić, dr. Milan Srškić, dr. Halidbeg Hrasnica, Šefkija Gluhić, dr. Vladimir i Ivo Andrić, dr. Vladimir Dvorniković, dr. Halid Svrzo, dr. Mehmed i Fehim Spaho, dr. Atif Hadžikadić, Ćamil i dr. Hamdija Karamehmedović, dr. Vito Alkalaj, dr. Milivoj Hadži-Kostić, dr. Daniel Salom, dr. Josip Sunarić, dr. Šefkija Behmen, Henrik Glik, Hifzi Abdurezak Bjelevac, dr. Ahmed Defterdarović, dr. Vladimir Ćorović, dr. Vaso Glušac, dr. Moric Levi, Hašim Pašalić Badnjević, ing. Cyril Žnidaršič, dr. Cyril Nemanić, dr. Ivan Šarić, dr. Vojislav Besarović, dr. Mustafa Denišlić, dr. Mehmed Zečević, dr. Zaim Šarac, Derviš Korkut, dr. Isak Samokovlija, dr. Ivan Esih, dr. Vaso Čubrilović, Đorđe Pejanović, Ante Babić i mnogi drugi.

Nastavničko vijeće Velike gimnazije školske 1899./1900. godine:

F. Burian, V. Rucner, F. Spaho, A. Figurić, N. Odić, F. Velc, dr. Đ. Protić, I. Odić, dr. S. Kantoci, V. Skarić, I. Mihić, A. Tandarić, Š. Grđić, H. Muftić, dr. T. Alaupović, dr. J. Dujmušić, M. Čaić, J. Pravdić, E. Lilek, V. Boberić, D. Matejić, J. Ajzelt, F. Vuletić, J. Žnidaršič, D. Nemanić-direktor, J. Novak, I. Seunik

IZVORI I LITERATURA

1) Arhiv Bosne i Hercegovine, Fond personalnih dosjea,

2) Historijski arhiv Sarajeva, Fond *Slovenskog kluba* i Radničkog kulturnog društva *Cankar*,

3) Arhivska građa Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, Delavsko kulturno društvo *Cankar*, fascikla 144,

4) Međunarodni naučni skup povodom 100-godišnjice ustanka u Bosni i Hercegovini, drugim balkanskim zemljama i *Istočnoj krizi 1875.-1878. godine*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine; posebna izdanja, knjiga XXX., Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 4., Sarajevo, 1977.,

5) Naučni skup *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 23. i 24. oktobra 1878., Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, posebna izdanja, knjiga XLIII., Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 8., Sarajevo, 1979.,

6) Jernej, Andrejka, *Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini 1878, Ob petindvajsetnici bosenske zasedbe*, Celovac, *Družba sv. Mohorja*, 1904.,

7) Drljić, Rastislav. *Uspomeni dra Maksa Kovačića-profesora*, *Život*, knj. X., sv. 1, br. 7, Sarajevo, 1958., str. 210.-213.,

8) Lilek, Emilijan, *Slovenski v tujini službujući školnici*, Celje, v samozaložbi, 1933.,

9) Ikanović, Ibrahim; Koštić, Mujo, *Osnovna škola u Vrnograču 1880.-2000.*, Vrnograč, Osnovna škola, 7. august, 2000.,

10) Čelić, Džemal. *Grabrijan i Sarajevo : izabrani članci 1936-42. g.-Sarajevo : Muzej grada Sarajeva*, 1970. [Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva; god. 3, knj. 3]

11) Periodične publikacije: *Spomenica Prve gimnazije u Sarajevu 1879.-1929.*, Sarajevo, Državna štamparija, 1929.; *Travnički zlatni jubilej – proslava 50-godišnjice nadbiskupskog sjemeništa i Nadbiskupske velike gimnazije u Travniku 6.-10. listopada 1932.*; uredio Josip Predragović, Sarajevo – Regina Apostolorum, 1933; *Spomenica Gazi Husrevbegove četiristogodišnjice*, Sarajevo, Islamska dionička štamparija, 1932.; *Spomenica Šerijatske sudačke škole – izdano prilikom pedesetogodišnjice ovoga zavoda (1887.-1937.)*; Sarajevo, Islamska dionička štamparija, 1937.; *Spomenica prigodom proslave 40-godišnjice opstanka Državne tehničke škole u Sarajevu 1889.-1929.*, Sarajevo, Državna štamparija, 1929.; *Godišnji izvještaji gimnazija, trgovačkih i tehničkih škola, Učiteljske škole, Šerijatske sudačke škole; Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Školski vjestnik, Sarajevski list, Narodno jedinstvo, Večernja pošta, Vrhbosna, Nada, Slovenac, Slovenski narod, Športski ribar, Naša misel, Zora, Bošnjak – zvanični kalendar i Kalendar Narodno jedinstvo.*

NAPOMENA: Ilustracije su iz arhivske građe, *Spomenice Prve gimnazije i Glasnika društva Prosvjeta* za 1931. godinu.

Summary

Slovenians in the B-H educational system

Mujo Kostic

First Slovenians came to Bosnia-Herzegovina around the end of the 19th century. They were volunteers in the Bosnian uprising of 1875 and members of the Austro-Hungarian conquering army in 1878. After occupation of Bosnia-Herzegovina, college educated Slovenians started coming to Bosnia – physicians, engineers, economists, lawyers as well as many teachers and professors. They were assigned to work in government administration and various institutions, while teachers and professors were assigned to elementary, secondary and schools of higher learning, which were opened all around the country. In some places, Slovenians were the first teachers, as, for example, teacher Franc was in Vrnograc in the Cazin region, Mihajlo Rajh in Skocic, near Zvornik as well as others like Vinko Resa, Andrija Cekad and Antun Plohl. In secondary schools too Slovenians were among the first professors in the grammar, commercial and technical schools, opened in Tuzla, Mostar, Bihac, Travnik, Livno, Gacko, Bijeljina and many other cities. Professors Jakov Znidarsic, Ivan Seunik, Martin Bedzanic, Josip Pravdic, Emilijan Lilek, Davorin Nemanic, Josip Novak, Franc Kadunc, Alojz Rajh, Ignjac Fludernik, Aleksandar Hofer and Erik Brandis taught many generations of high-school students. Many of them became the most prominent intellectuals in Bosnia-Herzegovina, during the period between the First and the Second World War. Slovenian professors were among the first textbook authors, archeologists, botanists and explorers of the Bosnian past and its natural resources. They wrote some of the best scientific works, unsurpassed even today, published in national and in leading European magazines. Their students respected them as educators and personalities of exceptional human qualities. Words of Ali Riza ef. Prohic, the retired supreme Sharia judge, spoken to his professor E. Lilek at the occasion of his 80th birthday, are a testimony to that: "I did not forget you. Throughout the years all fades and is forgotten; only the good deeds and a human conduct remain in our memory and they shine like the stars in the sky".

موجز

السوفينيون في مدارس البوسنة والهرسك
مويو كوستيتش

كان أول قدوم للسوفينيين إلى البوسنة والهرسك في نهاية القرن التاسع عشر حين شارك بعض المتطوعين منهم في التمرد الذي حدث سنة 1875، ثم تلتهم مجموعة أخرى من الجنود السوفينيين المنضوين تحت لواء جيش الاحتلال النمساوي الهنغاري سنة 1878. وبعد أن فرضت قوات الاحتلال النمساوي على البوسنة والهرسك بدأ المدنيون السوفينيون المتعلمون يأتون إلى البوسنة وكان منهم الأطباء والمهندسون والاقتصاديون والحقوقيون والمدرسون، وقامت سلطات الاحتلال بتوزيعهم على المؤسسات والدوائر الحكومية المختلفة، بينما عينت المعلمين والمدرسين والأساتذة في مختلف المدارس الحكومية الابتدائية والثانوية والعليا التي قامت بتأسيسها في شتى أرجاء البلاد، حتى أنه في بعض الأماكن كان السوفينيون هم أول المعلمين، ومن هؤلاء المعلم فرانتس في فرنوغرانتش الواقعة في مقاطعة كرايينا، والمعلم ميخائيل رايب في سكوتشيتش التابعة لمدينة زفورنيك، وفينكو ريشا وأندريا شيكادا وأنطون بلوهل. وفي المدارس الثانوية كان الأساتذة السوفينيون من بين أوائل الأساتذة في الثانويات العامة والتجارية والصناعية التي تم افتتاحها في كل من سراييفو وتوزلا وموستار وبيهايتش وترافنيك وليفنو وغاتسكو وبييلينا وغيرها من المدن والبلدات الكثيرة. ولقد تعلمت أجيال متعاقبة من تلاميذ المدارس الثانوية على أيدي الأساتذة السوفينيين من أمثال ياكوف جنيدارشيتش وإيفان سيونيك ومارتين بدجانيتش ويوسيب برفديتش وإميليان لييك ودافورين نمانيتش ويوسيب نوفاك وفرانتس كادونتس وألويز رايب وإغنياتس فلودرنيك وألكسندر هوفر وإريك برانديس. ولقد أصبح عدد كبير من أولئك التلاميذ من أبرز المثقفين في البوسنة والهرسك في الفترة بين الحربين العالميتين. وكان الأساتذة السوفينيون من أول مؤلفي الكتب المدرسية والباحثين في الآثار والدارسين لعالم النبات والباحثين في تاريخ البوسنة والهرسك وثرواتها ومعالمها الطبيعية. وقد كتبوا في هذه المجالات مقالات علمية متخصصة لا يمكن الاستغناء عنها إلى يومنا هذا، وقاموا بنشرها في أشهر المجلات المحلية والأوروبية. وكان طلابهم يكونون لهم احتراماً كبيراً بصفتهم مربين وشخصيات ذات صفات إنسانية متميزة. ويشهد على ذلك الكلمات التي كتبها علي رضا بروهيتش، القاضي الشرعي الأعلى المتقاعد، مخاطباً بها أستاذه إميليان لييك بمناسبة عيد ميلاده الثمانين: "إنني لم أنسكم، ولن أنساكم ما حييت. كل شيء يتلاشى ويُنسى عبر هذه السنين الطويلة إلا الأعمال الصالحة والطيبة البشرية فإنها تبقى في الذاكرة وتلمع في السماء كالنجوم".